

EGYÉN A MINIMALISTA KÖZÖSSÉGI TÉRBEN – KORTÁRS SPANYOL TEMPLOMÉPÍTÉSZEZET

A szakrális építészet érdek nélküli alkotás. Számos aspektusban vizsgálhatjuk az építés nemes alkotófolyamatát, azonban a templomépítészeztől elmondhatjuk, hogy a tanúságtétellel az ember nem saját maga kedvére és meglegedésére alkot. A közösség, a hitben együtt lét terét nem saját maga öröme formálja, hanem mintegy felajánlasként házat teremt – természetesen igyekezve a legszebbet létrehozni, hogy reprezentálja hitét. Így minden kor embere a maga (érdek nélküli) szépség-ideája szerint alkot teret az Istennel való találkozáshoz.

A szakrális tér – mély kötődései által – a társadalom lelkiségének tükröje. A liturgikus tér-értelmezés is az ember világban elfoglalt helyét demonstrálja. Miként változik ez az idea-kép Spanyolország szakrális építészetében – az ideológiai diktatúra hagyományokhoz ragaszkodó fundamentalizmusától, a tér expresszív dinamikus érzékelésén át, a szabadság nyílt térstruktúráin keresztül – egy olyan korba érkezve, ahol az embert körbevevő vizuális kultúra átírja a térhatárolási igényeket.

A kortárs építészeti szcena egyik legelőremutatóbb nemzetének szakrális tér-alkotásain keresztül vizsgáljuk a XXI. század „modern” emberének szakrális-tér-képét egyén és közösség vonatkozásaiban.

1. ÁTVÁLTOZÁS

Az Ibériai félsziget a kereszténység középkori bölcsőjeként számon tartott: a 11. századtól, amikor a Szentföld felé tartó zarándoklatok a politikai bizonytalanságok miatt ellehetetlenültek, az észak-nyugat-spanyolországi Galiciában található Santiago de Compostella katedrális, a Szent Jakab nyughelyéhez vezető Camino végső állomása a középkori kereszténység legfontosabb lelki központjává vált. A spanyol katolikus egyház fontossága még korábbról eredeztethető: az észak-ibériai királyságok Európa bástyái voltak az Afrikából áttörő hódító mórok ellen.

Az évszázados hagyományok így szorosan összefonódó állam és egyház kapcsolatot jelentettek egészen a 20. századig. Az 1936-1939-ben zajló spanyol polgárháború azonban jelentős változást hozott nem csak az ország, hanem az egyház életében is. A közel 33 hónapos dűlés mindkét kormányzati oldalon áldozatokkal járt és a katolikus egyház szervezete a papok és szerzetesek személyén keresztül többszörösen érintett volt még annak lezárultát követően is.¹ A belső feszültség a szellemi reprezentáció vonatkozásában azonban csak részben eredményezte a (sokszor általánosan lezajló) történelmi hagyományokhoz való visszafordulást. Bár az országot vezető Francisco Franco politikai elkötelezettsége egyértelmű volt, a II. világháborúból viszonylagos semlegességgel kilépő Spanyolország a katolikus egyház támogatásával iránymutató építészeti alkotások létrejöttéhez járult hozzá. Kiemelkedő építésze győzelmekhez köthető e megújulás. Míg Luis Moya (1904-1990) szürrealizmusa a történelmi arányszerkesztések és a monumentalitás esztétikai dimenzióival hozott létre kimagasló alkotásokat a katolikus egyház számára a '40-es években, az '50-es évek már a modernizmus sajátos regionalista hatásaival Francisco Javier Sáenz de Oíza (1918-2000) munkáiban megjelent. A jelentős építészeti váltás azonban az egyedi szerkezeti megoldásairól és expresszionista formaképzéséről híres Miguel Fisac (1913-2006) alkotómunkássága hozta meg. Arca Reales-i temploma még a hagyományos longitudinális térszervezésről szól, alcobendasi szakrális terénél azonban már középre helyezett oltártér felé fordul a két, legyezőszerűen széthajló térforma. Kiemelkedő alkotása vitoriai temploma, ahol a lágyan meghajló ívek dinamikáján túl még a fény dramatikus hatását is bekapcsolja a különleges téri hatások misztériumába. Az 1960-as évek kezdetéig kiterjedő fejlődés azonban az elmélyülő

¹ Lásd MTI által adott közlemények: Vatikánváros, 2007. október 28., vasárnap (MTI/AFP) - *A megbékélésre szólította fel a pápa vasárnap a spanyol katolikusokat az 1936-39 közötti polgárháború 498 "mártírjának" boldoggá avatása alkalmából.* Illetve: Madrid, 2007. november 20., kedd (MTI/APA) - *Korábbi állásfoglalásával szakítva a spanyol katolikus egyház kedden bocsánatot kért az 1936-39 közötti polgárháborúban játszott szerepéért.*

gazdasági nehézségek és a hitélet jelentős megváltozása miatt megtört. A következő években a nemzetközi trendekhez alkalmazkodóan a nyílt struktúrák és nagy térlefedések jelentek meg mind Moya mind Fisac templomépítészetében. Luis Fernández del Amo, Luis Laorga Gutiérrez és Alejandro de la Sota munkái pedig a tradicionális építés és formaképzés modern szellemű ötvözésére törekedtek.²

1. kép: Luis MOYA, Madrid, Iglesia de San Agustín, 1945-1959

2. kép: Miguel FISAC, Vitoria, Iglesia de la Coronación de Nuestra Señora, 1957-1960

2. TRANSZFIGURÁCIÓ

Az Európai Unióba 1986-ban felvett Spanyolország építési tevékenység tekintetében az egyik legdinamikusabban fejlődő ország volt a kétezres évek közepéig. A szinte minden épülettípusnál jellemző konjunktúra azonban mégsem eredményezett magas színvonalú alkotásokat az egyházi építkezésekben. Talán a szakralitás életünkben betöltött szerepének, talán a reprezentáció igényének visszaszorulása, talán a fizikai és szellemi igények hangsúlyának eltolódása eredményeképpen ritkán találkozhatunk az 50-60-as évek korszerű építészeti alkotásaihoz fogható minőséggel az ezredvég templomépítészetében. Újabb folyamatok játszódnak le ugyanakkor az ezredforduló tájékán, és a közösségek közvetítésével a vallási reprezentáció is megnőtt az utóbbi évtizedben.³

Egy igen különös folyamatot figyelhetünk meg a kortárs spanyol templomépítészetben. Áthelyeződtek a hangsúlyok a szimbolikával telített terekről a puritán térformálásokra.⁴ Rafael Moneo San Sebastianban (Donostia) található templomegyüttese az ősi kereszt-formát az épület alaprajzában markánsan jeleníti meg. A térlefedés fényben lebegő síkmennyezete a megtört görögkereszt formával létünk ideiglenességének vizualizációja. A Sancho-Madrideoj szerzőpáros által tervezett magánkápolna formaképzésében-térformálásában egy töredezett kristály szilánkoságát hordozza. Vicens és Ramos Madrid külvárosában a heterogén településszövettől elzárkózó épületével a belső nyugodt, kiegyensúlyozott világára épít. Az emberközeli, barokkos szoborkompozíciók ugyanakkor egy lírikusan megkomponált, fények absztrakt játékára építő képfal elé

² A korszakok igen gazdag áttekintését adja: Cobián, Esteban Fernández: *El espacio sagrado en la Arquitectura española contemporánea*. COAG, Santiago de Compostela, 2005.

³ E téri és formai igény megjelenítésének építészeti szándékairól vall a több szakrális épület átalakításában részt vett J.I. Linazasoro – lásd: *Építész a romok között – José Ignacio Linazasoro építésszel Kóródy Anna beszélgetett*. In: *Octogon* 2012/2. pp.29-32.

⁴ Összehasonlításként lásd: Kóródy Anna Nóra: *Legacy and Revival – Reinterpretation of Tradition in Contemporary Spanish Churches*. In: *Fiatat Kutatók és Doktoranduszok III. Nemzetközi Teológuskonferenciája*. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Kar, 2012.

kerülnek. A példák sorából felmutatható térszemléleti változások a zajos vizuális kultúrától elforduló csendesedő minimalista térkoncepciók felé mutatnak.

3. kép: Rafael MONEO, San Sebastian, Iglesia de Iesú, 2005-2012

4. kép: Juan Carlos SANCHO – Soledad MADRIDEJOS, Valdeacerón, magánkápolna, 1997-2000

5. kép: Ignacio VICENS – Antonio RAMOS, Rivas Vaciamadrid, Santa Monica, 2001-2009

3. A FORMA ELHAGYÁSA

A modernizmus funkcionalizmusra koncentrázó értékrendje az építészeti formálást a legszükségesebb építészeti szándékokból vezeti le: tagoltsága markáns épület-kubusokra, térhatárolása karakteres síkok mentén meghúzott egyszerűsége, nyílás-kompozíciója a fő funkciót leginkább szolgáló elemekre fókuszál. A forma elhagyása így a teljesíteni kívánt funkcionalitás fő igénye miatt jön létre. Tabuena és Leache pamplonai templom-együttese egy külvárosi intenzív társasház-as beépítés közepén jön létre. A szigetszerű helyzet zárt kubusba tömöríti az épületet, a klasszikus, identifikálható nyílások nélküli tömeg középvonalában kap helyet a két épületrész által közrezárt udvarba vezető kapuzat. Az átriumot alabástrom kövek áttetsző hártájára alkotta felületek övezik. A megközelítés tengelyére merőlegesen szervezett templomtér hagyományos lineáris feltárlását az oltárteret kiemelő fényáradat karakterizálja. A falak masszív burkolata és a mennyezet nehézsége a térnek drámai súlyt ad.

6. kép: Tabuena & Leache, Pamplona, Iglesia de San Jorge, 2000-2008

4. AZ ANYAG ELHAGYÁSA

Ignacio Vicens és Antonio Ramos az utóbbi évek legtöbbet foglalkoztatott alkotópárosa a katolikus egyház építkezéseinél. Cordobában található templomépületük fehér tömbje absztrakt káprázatos kubusként jelenik meg az utcában, egy városi közpark szegletében. A tér semlegessége a belsőben még erőteljesebb. Fehér és világosszürke tónusok díkróm ritmusa rajzolja meg a csendes teret, melyet a mennyezeten befüggesztett textília fekete-alakos figurális kompozíciója statikus dinamizmussal egészít ki. A rögzített térsodrás az oltárfal aranyfényű kerámiáinak csillogó fala felé vezet, mely előtt szinte lebegni látszik az absztrakt Corpus Christi és a barokkos Mária szobor kettőse. A tér színvilágának minimalizálása, az egységesen visszahúzó templomtér semlegessége még jobban kiemeli a leglényegibb elem, az oltártérben zajló cselekményeket. A térhatárolást adó anyag eltűnik és a fény alkotta centrum lép a fókuszpontba.

7. kép: Ignacio VICENS – Antonio RAMOS, Cordoba, Church of Solace, 2009-2011

5. A TÉR ELHAGYÁSA

A fény kijelölő szerepére épít az alkotópáros legújabb templom-együttese. Ponferrada magas toronyházai árnyékában a szakrális épület nem kívánt konkurálni, léptéke helyett kompozíciós elemeinek téri szituációját helyezi előtérbe. A horizontális tömegből kiemelkedő filigrán toronyszerű képződmények fénykutak: a vízszintesen metszett térarányú beltér mennyezetét fényzónákkal gazdagítják. A szakrális térelemek (oltárasztal, szószék, keresztelőkút, szédesz, mellékoltár) felett lebegő fénysűrűség az adott térrész liturgiában elfoglalt kiemelt helyét hangsúlyozza, de hierarchikus szerepet nem biztosít. Maga az egész térstruktúra valójában messze elvonatkoztat a szakralitástól. A viszonylag nyomott térarány azonban még jobban egybefogja-összevonja a közösséget, melyet a padozat auditorium jellegű lejtős kialakítása erősít.

8. kép: Ignacio VICENS – Antonio RAMOS, Ponferrada, Iglesia de Nuestra Señora de Los Rosales, 2004-2011

A spanyol szakrális építészet újabb jelentős korszakának lehetünk tanúi. A modernizmus szellemi alapjai ma újra nagy hatással vannak a spanyol építészet fejlődésére, ami a templomépítészetben is jelentkezik. A csendes átalakulás évei különösen érdekesek azon nemzetközileg érzékelhető liturgikus folyamatok⁵ tükrében, melyek a szakrális tér közösségi szerepét hangsúlyozzák.⁶ Ez nem a szakralitás elvesztése és profanizálása felé mutat, hanem a liturgiát szolgáló lelki vezető és a cselekvően részt vevő hívők közössége által megélt misztérium tiszta téri igényeinek megfelelése felé vezet újra. Ahol az egyén egyedüllétén túl a közösségi együttlét is megnyilvánul.

A tanulmány az MTA Bolyai János Kutatói Ösztöndíj támogatásával jött létre.

⁵ Katona Vilmos: *Szent ez a hely – Krisztus követése a kortárs egyházi építészetben*. In: Praeconia, 2012/1. pp.31-37.

⁶ Longhi, Andrea– Cobián, Esteban Fernández: *Istentisztelet, liturgikus tér és templomépítészet*. In: Utóirat – Post Scriptum. (Régi-új Magyar Építőművészet melléklete) 2012/3. pp.3-7.